

EROBRINGEN AF GRØNLAND:

*Opdagelsesrejser, etnologi og forstanderskab
i atten hundredetallet*

AF

SØREN RUD

Jacob Grønlykkes film *Lysets Hjerte* fra 1997 indeholder en scene, der anslår et centralt tema i denne artikel. Den desillusionerede grønlander Rasmus Lyngø er draget ud på en rejse for at finde sin tabte identitet. Han har mistet sin ene søn, der har begået selvmord efter at have skudt to unge mennesker. Med sin misligholdte hundeslæde, sine uregerlige hunde og sit tynde tøj er Rasmus langt fra udrustet til at klare sig i den voldsomme grønlandske natur. I begyndelsen af sin rejse møder han to danske piger, der lader ham varme sig i deres telt. Pigerne, der er på hundeslædetur, undrer sig over Rasmus' elendige udrustning: »Er det ikke også lidt koldt at rejse i det der tøj; med de der gummistøvler; du burde da have et par gode grønlandske kamikker«. Rasmus svarer: »jeg har nok ikke været så flittig til at tage på fangst, men der er så mange andre ting i byen, vi skal tage os af«. Den ene af pigerne svarer: »Det rigtige Grønland, det finder man nu altså ude i bygderne«.

Scenen spiller på, at grønlanderne har tabt retten til at definere deres egen kultur. Rasmus er en uautentisk grønlander; han har ingen kamikker, hans hunde er ustyrlige, han kommer fra byen og ikke fra en af bygderne, hvor »det rigtige Grønland« findes. Pigerne repræsenterer kolonimagten, der har erhvervet sig retten og autoriteten til at definere den grønlandske kultur – i scenen må grønlandereren Rasmus undskylde sin manglende grønlandskhed over for de danskere, der ved hvordan »det rigtige« Grønland ser ud. Scenen afspejler, at kolonimagten har bemægtiget sig landet forståelsesmæssigt; danskerne besidder viden(skaben) til at udpege rigtige og forkerte grønlandske kulturtræk.

Den forståelsesmæssige erobring af grønlændernes kultur kom i mine øjne til at influere på den danske administrationsstrategi. I denne artikel vil jeg vise, hvordan denne erobring, eller bemægtigelse, udfoldede sig og fik voksende indflydelse i løbet af 1800-tallet.

Kolonialismens kultur

Johannes Fabian peger i sin bog *Time and the Other: How Anthropology Makes its Object* på en fundamental forskel mellem den førmoderne og den moderne måde at opfatte tid og rum på. Den moderne tidsopfattelse betød, at fremmede blev ekskluderet fra et fællesskab baseret på det kristne verdensbillede. Hvor »de fremmede« var potentielle kristne (frelste) i den præmoderne verden, blev de i den moderne verden kategoriseret efter deres udviklingsgrad. De »primitive« folkeslag, der i det middelalderlige billede mest af alt var kendetegnet ved, at de ikke bekendte sig til den kristne tro, kom i det moderne billede til at stå længere fra de »civiliserede« folkeslag, fordi de manglede at gennemgå en udvikling. I den moderne verden blev tid en målestok for hvor langt forskellige folkeslag var fra civilisation – der var tale om en slags civilisations-evolutionisme.¹

Inspireret af dette hævder den britiske professor i etnologi Nicholas Thomas, i bogen *Colonialism's Culture, Anthropology, Travel and Government*, at det først var i slutningen af 1700-tallet, at en egentlig antropologisk diskurs om de fremmede var på plads.² Thomas mener således ikke, at de præmoderne opfattelser af fremmede trak på samme forklaringsramme som de moderne.³ Den førmoderne måde at opfatte fremmedheden på var ifølge Thomas præget af en manglende erkendelse af forskellighed – de fremmede var uperfekte eller ukomplette væsener, men alligevel potentielt gode kristne. Denne betragtning er lidt generaliserende, idet den ikke tager hensyn til, at man både i antikken og middelalderen differentierede mellem forskellige slags fremmede. Hvad der er typisk for den moderne periode, er dog, at der opstod en decideret videnskab (antropologi/etnologi), som beskæftigede sig med at karakterisere og klassificere fremmede folkeslag.

¹ Johannes Fabian: *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*, New York 1983, s. 26.

² I denne artikel vil begreberne præmoderne og moderne referere til perioderne før og efter slutningen af 1700-tallet.

³ Thomas Nicolas: *Colonialism's Culture: Anthropology, Travel and Government*, Cambridge 1994, s. 63-75. Andre forskere, som Anthony Pagden og Tzvetan Todorov, har bidraget med inspiration til Thomas' opfattelse af den moderne repræsentationspraksis.

Først under moderniteten kom en mere gennemført klassificering af forskellige menneskeracer, folkeslag og stammer således til at ligge til grund for repræsentationen af de fremmede.⁴ Det afgørende var, at den moderne repræsentationsmåde, gjorde det muligt at tildele forskellige folkeslag helt bestemte karakteristika.

This distinctively modern and anthropological imagining projects natural differences among people that may be rendered at one time as different »nations«, at other times as distinct »races« or »cultures«.⁵

Denne moderne, antropologisk baserede, repræsentationspraksis opfatter Thomas som en slags diskursiv teknologi, der blandt andet kunne operationaliseres til at autorisere koloniale projekter.

Ud fra denne betragtning er det interessant, at der blandt de danske koloniserere voksede en bestemt opfattelse af grønlandsk kultur frem i løbet af 1800-tallet. Denne opfattelse, der identificerede sælfangsten som det vigtigste grønlandske kulturtræk, fik indflydelse på udformningen af den koloniale administration. I denne artikel vil jeg undersøge, hvordan denne opfattelse, eller antropologisk baserede repræsentationspraksis (jf. ovenstående), udviklede sig i 1800-tallets Grønland.

Opdagelsesrejser til den ukendte grønlandske østkyst havde en afgørende rolle. På disse rejser mødte ekspeditionsdeltagerne ukoloniserede grønlændere, og blandt andet på baggrund af disse møder blev den etnologiske videnskab om grønlænderne formuleret. Den moderne etnologiske videnskab skabte et bestemt billede af grønlandsk kultur – dette billede kom til at influere på den koloniale administration i midten af 1800-tallets Grønland.

Fra barbarer til ædle vilde

Gennem 1900-tallet frem til vor tid har billedet af eskimoer som højt tilpassede naturfolk, der lever i harmoni med deres omgivelser, været udbredt. Med til billedet hører, at eskimoerne er ofre for et korrumpere møde med civilisationen – negative elementer i eskimoiske samfund bliver udlagt som konsekvenser af dette møde.⁶

⁴ Ifølge Pagden den komparative etnologis fødsel (Anthony Pagden: *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology*, Cambridge 1982).

⁵ Thomas Nicolas: *Colonialism's Culture*, s. 71.

⁶ Samme, s. 21 og Ann Fienup-Riordan: *Eskimo Essays*, New Brunswick 1990, introduktionen og s. 1-37. (Jeg har på baggrund af Fienup-Riordan gennemgang af emnet valgt at benytte betegnelsen eskimoisk i stedet for det udbredte inuitisk.)

I bogen *Eskimo Essays. Yup'ik lives and how we see them* eftersporer Ann Fienup-Riordan, hvordan repræsentationer af eskimoisk kultur har udviklet sig. De første beretninger om møder mellem europæere og eskimoer, hvis man ser bort fra de meget sparsomme oplysninger om mødet mellem vikinger og eskimoer i Grønland, stammer fra 1500-tallet. Opdagelsesrejsende, der eftersøgte nordvestpassagen i polaregnene, fortalte om møder med skindklædte vilde, der spiste rå kød.⁷ I disse beretninger skildres eskimoerne hovedsageligt som primitive dyrelignende væsener; især deres indtagelse af rå kød forfærdede og gav anledning til formodninger om kannibalisme.

I think them rather anthropophagi, or devourers of mans flesh than otherwise: for that there is no flesh or fish which they find dead (smell it never so filthily) but they will eate it, as they finde it without any other dressing.⁸

De første beretninger om eskimoerne fremstiller dem således som barbariske, knap nok menneskelige væsener. I løbet af perioden op til 1700-tallet blev disse beretninger lidt mere nuancerede og positive. Der var ikke længere decideret tvivl om eskimoernes menneskelighed.

Hans Egede ankom til Grønland (1721) i en tid, hvor opfattelsen af eskimoer som dyriske væsener var blevet nuanceret noget. Alligevel var repræsentationen af forskellige indfødte stadig præget af billedet af den »hobbesianske barbar«. Hans Egede betragtede åbenlyst grønlænderne som laverestående, primitive mennesker, der skulle ledes ind i kristendom og civilisation.

I det øvrige, da er dette Folks hovet Temperament Phlegmatisk, hvorfore de og ere heel Stupide dumme og koldsindige af Naturel, og sielden lader see nogen slags affekt og passion hos sig, men snart at sige i al deres Adfærd er af et føles-løs Sind. Dog holder jeg for, at det meget contribuierer til deres Stupidite og Koldsindighed, at de mangler den education og de Midler, hvorved deres Sind poleres og skiærpes.⁹

Ifølge Egede var grønlænderne altså dumme og koldsindige og manglede evnen til et følelsesliv. Grønlænderne fremstilles som en slags

⁷ Ann Fienup-Riordan: *Eskimo Essays*, s. 11.

⁸ Richard Hakluyt (1584) ifølge Ann Fienup-Riordan: *Eskimo Essays*, s. 12.

⁹ Hans Egede: *Det gamle Grønlands Nye perustration eller Natural=Historie, København 1926* (1741), s. 68.

defekt udgave af »rigtige mennesker«. Egede havde ingen respekt for trommedans og åndemaneri (angakokvæsen). Disse kulturelementer stred imod det kristne budskab, som det var Egedes mission at udbrede til grønlanderne. Egede kaldte Angakokkerne for løgnere: »Blandt anden grov Løgn Angekkutterne indbilde de andre dumme og lettroende Stakle ...«. ¹⁰ Efter Egedes mening burde denne overtro bekæmpes og grønlanderne ledes på den rette vej – mere eller mindre håndfast.

De maatte og hernelst holdes under nogen Tugt og Disciplin, Saaledes at deres [...] superstitioner og deres løgnagtige Angekutters Indbilde-kunster, og deraf flydende onde følger, kunde dem Forbydes og Betages, saa de i alle ting ikke måtte råde sig selv.¹¹

Egedes opfattelse af grønlanderne var tydeligvis ikke præget af senere tiders romantiske billede af eskimoisk kultur. Først i løbet af 1800-tallet opstod den repræsentationspraksis, som skildrede eskimoer, herunder grønlandere, som ædle vilde; en slags idealiseret ur-version af det vestlige menneske. Fienup-Riordan kæder denne udvikling sammen med forskellige filosofiske og videnskabelige strømninger i tiden, især Rousseaus ædle vilde (som var præget af civilisationskritik) og socialdarwinismens fascination af eskimoernes nøje tilpasning til et ekstremt miljø. I det følgende vil jeg give to eksempler på, hvordan ekspeditioner til den ukoloniserede grønlandske østkyst – under påvirkning fra internationale strømninger – bidrog til at skabe et bestemt billede af grønlandsk kultur.

W. A. Graahs undersøgelses-rejse: de ædle vilde

Flådekaptajn Wilhelm August Graahs ekspedition til østkysten af Grønland i 1829 havde som mål at finde ruinerne efter den nordbobyggd, der ifølge traditionen skulle have været placeret her. Senere blev det afdækket, at nordboernes østlige byggd har været placeret langt sydligere i det kendte og koloniserede område.¹² Graah fandt derfor ingen nordbo-

¹⁰ Samme, s. 111.

¹¹ Samme, s. 127.

¹² Vikingerne eller nordboerne beboede Grønland i perioden ca. 1000-1500. Der var to »store« bygder i Grønland: Østerbygden og Vesterbygden. Allerede inden Graahs ekspedition var der rejst tvivl om, hvorvidt Østerbygden havde været placeret på østkysten af Grønland, eller om den i virkeligheden havde ligget i Sydgrønland (lidt øst for Vesterbygden). Hverken Graah eller senere Gustav Holm mente, at bygden lå på østkysten, og de fik denne antagelse bekræftet under deres ekspeditioner, da de ikke fandt spor eller ruiner efter nordboerne.

ruiner på østkysten, men han fik kortlagt en ukendt kyststrækning, og undervejs stødte han ind i »østlændingene«.

Disse grønlændere levede mere eller mindre uden kontakt med den koloniserede del af Grønland. Det er derfor interessant at se, hvordan disse ukoloniserede »vilde« blev beskrevet i materialet fra ekspeditionen. Under en beskrivelse af ekspeditionens overvintring ved Nakubik kommer Graah ind på østlændingenes forhold.

I deres Omgang med hinanden ere de høist elskværdige. Vel kiende de ikke til tomme Complimenter eller høflige Grimacer, men derimod ere de beskedne, forekommende og fordragelige. Man sporer tydeligen, hvor meget de ønske at være hinanden velbehagelige, og hvor meget de frygte for at sige eller gjøre noget Anstødeligt eller Usømmeligt...¹³

Som det fremgår af uddraget af Graahs skildring, er hans opfattelse af østlændingene præget af sympati og beundring. Der er fundamental forskel på Graahs beskrivelse af grønlænderne fra østkysten i 1829 og Hans Egedes beskrivelser af grønlænderne fra vestkysten omtrent 100 år før. Graah tegner således et helt andet billede af grønlænderne end Egede.

På rejsen overværede han en sangdyst, hvor grønlænderne fik afgjort deres stridigheder.

Den [trommedansen] tiener imidlertid ikke alene som Forlystelse, men er tillige det Forum, for hvilket Overtræderen af de almindelige Vedtægter citeres, og Fornærmelser paatales.¹⁴

Senere etnologer overtog Graahs opfattelse af trommedyster eller sangstævner som en førkolonial retsinstant i det grønlandske samfund.¹⁵ Denne opfattelse underbygger billedet af de fredelige eskimoer, der løser konflikter uden at gribe til vold.

Intet virker mere paa Grønlænderen end saaledes offentligen at blive udskammet af sine Landsmænd. Frygten herfor afholder

¹³ W. A. Graah: *Undersøgelses-rejse til østkysten af Grønland. Efter kongelig befaling udført i aarene 1828-31*, København 1932, s. 130.

¹⁴ Samme, s. 119.

¹⁵ Gustav Holm, Heinrich Rink, William Thalbitzer m.fl. I dag er denne opfattelse af trommedansen stadig udbredt, jf. eksempelvis Hanne Guldberg Mikkelsen: *Inuit og den lange vej. Grønlands historie*, København 1998, s. 14.

rimeligviis Mangen fra Forbrydelser, og det er altsaa virkelig Skade, at denne for Legeme og Siæl lige velgiørende Dands af Missionairerne er bleven afskaffet paa Vestkysten.¹⁶

Denne forståelse af retsordenen i det førkoloniale Grønland fik indflydelse på udformningen af forstanderskabsordningen fra 1857. Der er andre eksempler på, at Graah foregriber senere tiders kritiske holdning til civilisationens indflydelse på grønlænderne. Som i nedenstående citat, hvor Graah, i forbindelse med en beskrivelse af østlændingenes beklædning, foretager en sammenligning med de koloniserede områder.

Da Østlænderne ikke have leilighed til, mod Kaffe og andre Luxusartikler, eller elendige Kramvarer, at afhænde mange Skind, ere de i Almindelighed bedre klædt end Grønlænderne omkring Colonierne.¹⁷

Graah anfører, at grønlænderne i de koloniserede områder er dårligere klædt, fordi de sælger deres skind for at købe unødvendige luksusvarer. Dette blev senere et kernesynspunkt i 1850'ernes debat om frihandel kontra monopol. Når det gælder østlændingenes moralske forhold, bliver Graahs beskrivelse ikke mindre positiv:

I henseende til Østlændernes moralske Forhold, da fortiene de megen Roes. Det er bekiendt, at Vestkystens Grønlændere, paa den Tid *Egede* kjom til Landet, ikke alene vare i høj Grad tyvagtige ... Jeg har imidlertid fundet dem anderledes ... i det Mindste har jeg aldrig enten kundet erfare hiin Skik med Konebyttten eller fundet Spor til hine Kakser, hvorom *Egede* mælder.¹⁸

Graah er yderst positiv i sin beskrivelse af grønlænderne og finder end ikke spor af de usædelige kulturtræk, som Egede beskriver i sin *Perlustration*.¹⁹ Beskrivelsen af grønlænderne fra østkysten afviger betydeligt i forhold til Egedes beskrivelse af vestgrønlænderne i 1700-tallet. Graah betragter østgrønlænderne uden den moralske fordømmelse, der ken-

¹⁶ W. A. Graah: *Undersøgelses-rejse til østkysten af Grønland*, s. 119 (mine fremhævelser).

¹⁷ Samme, s. 128.

¹⁸ Samme, s. 134.

¹⁹ Konebytteriet eller lampeslukningslegen blandt østgrønlænderne findes ellers udtrykkeligt beskrevet i materialet fra konebådsekspeditionen (Gustav Holm: *Konebåds-ekspeditionen / Etnologisk skitse af anmagsalikerne*, redigeret og kommenteret af Jørgen Meldgaard, København 1972).

detegner Egedes beskrivelse. Der er tale om et folk, som løser de fleste konflikter med ikke-voldelige sangdyster, som er høflige og omgængelige, og som lever i pagt med omgivelserne. Ifølge Graah er mord den eneste forbrydelse, som giver anledning til drastiske repressalier (blodhævn): »Imod hverandre ere de giæstfri, hiælpsomme, fordragelige og forsonlige *undtagen maaskee mod Morderen*«. ²⁰

Grønlænderne på østkysten var uden for kolonimagtens kontrol, og i Graahs bog bliver de derfor sammenlignet med de grønlandere, som Hans Egede mødte, da han ankom til Grønland i 1721. Dermed bliver der i Graahs beretning fra undersøgelsesrejsen antydning af en vurdering af kolonisationens succes. Denne vurdering falder ikke ud til fordel for kolonisationen; på flere punkter kritiserer Graah den danske kolonisation. Afskaffelsen af sangdysterne, den omfattende indhandling af skind og udbredelsen af luksusvarer kritiseres af Graah for at have forværret forholdene for grønlanderne.

Konebådsekspeditionen og den virkelige grønlander

Den næste ekspedition til den stadig ret uudforskede østkyst var flådekaptajn Holms og flådeløjtnants Gaardes konebådsekspedition, der fandt sted i 1883-85. Ekspeditionen har fået navn efter de grønlandske konebåde, som transporterede deltagere og udstyr op langs østkysten til den hidtil ukendte eskimobeboelse Ammassalik. Konebåde er rummelige, men lette både, der er konstrueret af sælskind udspændt over et træskelet. I den traditionelle grønlandske kultur blev konebådene anvendt til at transportere hunde og bohaver på rejser mellem forskellige fangstpladser om sommeren. Bådene blev roet af kvinderne, mens mændene rejste i deres kajaker; konebådsekspeditionen havde derfor, ud over de mandlige kajakfangere, et større antal kvinder tilknyttet som roere. I øvrigt havde Graah i 1829 benyttet samme transportmiddel, der var velegnet til formålet, fordi konebådene kunne trækkes op over isen, når det var nødvendigt, og repareres uden de store problemer.

I materialet fra konebådsekspeditionen ses den kritiske holdning til kolonisationen, som allerede var fremtrædende hos Graah, tydeligt. I det følgende citat beskriver Gaarde tilstanden i kolonien Godthåb, som ekspeditionen ankommer til fra Danmark.

Godthaab, Grønlands ældste Koloni, ... er én af de sletteste Kolonier i Landet. At Kolonien er »slet«, vil sige, at Grønlænderne

²⁰ W. A. Graah: *Undersøgelses-rejse til østkysten af Grønland*, s. 135 (min fremhævelse).

dér ere gennemgaaende daarlige Sælhundefangere og fattige, og at der derfor ingen synderlig Indhandling af det grønlandske Hovedprodukt, Sælhundespæk, er. Grunden ... er den, at de her have været længst i Berøring med Evropæerne, og disses Nærværelse har ingen gavnlig Indflydelse paa Grønlænderne. De faa Smag for Civilisationen, dens gode sider kunne de ikke naa, derfor tage de saa meget ivrigere imod dens daarlige og lettilgængelige Sider, De hengive sig til Nydelsen af Kaffe og Tobak med en lidenskab, om trodser al Beskrivelse; det koster Penge! For at faa disse sælger de alt! De Skind, de skulde lave Klæder og Baade af, det Spæk, de skulde spise.²¹

Det er samme kritiske indstilling til indhandlingen af skind, der kommer til udtryk her, som man finder hos Graah. Ifølge Graah og Gaarde er indhandlingen for stor og ødelægger grønlændernes mulighed for at producere deres traditionelle redskaber og beklædning. Gaarde er ret eksplicit i sin kritik af kolonisationen: Den europæiske civilisation har haft en nedbrydende indflydelse på indbyggerne i Godthåb. I nedenstående citat kommenterer Gaarde situationen i Godthåb yderligere.

Beboerne af Kolonien leve mest som Tjenestefolk hos de danske Familier og som Arbejdere i den kgl. Handels Tjeneste, og medens Grønlænderne ved de bedre steder saa godt som alle have Kajak, mangle her en Mængde af Mændene dette for den virkelige Grønlænder uundværlige Stykke; de, der have det, benytte det mest til at ligge og fiske i paa Fjorden.²²

I citatet bliver det at være grønlænder bundet sammen med at sejle kajak og fange sæler; at være grønlandsk konnoterer et liv som fanger. I Gaardes udlægning er der en modsætning mellem at være ansat ved handlen eller hos en dansk familie og det »at være virkeligt grønlandsk«. Selv de Godthåb-grønlændere, der sejler i kajak er diskvalificerede fra definitionen på virkelig grønlandskhed, fordi de anvender kajakken til fiskeri i stedet for sælfangst. Senere i bogen drager Gaarde følgende konklusion om kolonisationens indflydelse på grønlænderne:

²¹ Gustav Holm og V. Gaarde: *Den danske Konebåds-Expedition til Grønlands Østkyst. Populært beskrevet*, København 1887, s. 36.

²² Samme, s. 36 (min fremhævelse).

Vi, der paa vor Expedition havde Lejlighed til at leve baade imellem de kristnede, halvciviliserede Grønlændere og *de rigtige, upaavirkede Hedninge*, kunde ikke andet end at komme til det Resultat, at der hos Hedningerne er en ganske anderledes Energi og Viljekraft, en anderledes Levedygtighed og sans for eget Vel end hos de kristne Grønlændere.²³

Det er en yderst kritisk analyse af resultaterne af ca. 150 års europæisk indflydelse på det grønlandske samfund, som Gaarde her udtrykker. I citatet er modsætningen mellem »de rigtige grønlandere« og de døvne kolonigrønlændere tydelig. I Gaardes optik er de rigtige grønlandere dem, som ikke er påvirket af civilisationen, på trods af, at disse »upåvirkede« udgjorde en meget lille andel af den grønlandske befolkning i slutningen af 1800-tallet.²⁴ Gaardes ægte grønlander er en fanger, der lever traditionelt; jo mere tilpasset europæiske forhold grønlanderne er, jo længere er de fra deres virkelige/naturlige kultur. Senere i bogen opfordrer Gaarde direkte den Kongelige Grønlandske Handel til at trække sit engagement ud af Grønland.

[S]kulle de kureres for den Letsindighed, saa er der ikke Andet for end at trække Handlen bort og lade dem ernære sig som Hedningerne paa Landets Østkyst gjøre det.²⁵

Det er således selve kolonisationens legitimitet, som Gaarde angriber i sin analyse af forholdene i det koloniserede Grønland. Han udtrykker stor mistillid til det gavnlige ved kolonisationens civiliserende indflydelse på grønlanderne. Både Gaarde og Holm er betænkelige ved kolonisationens nedbrydning af de traditionelle grønlandske samfundsnormer, og Holm foreslår, at en eventuel mission på østkysten skal afholde sig fra at bekæmpe de traditionelle samfundsinstitutioner.²⁶ Holm finder ligesom Graah, at trommedansen/sangstævnerne udgør en art retsinstans i det traditionelle grønlandske samfund.

Den rigtige Trommedans er en alvorlig Institution, – den eneste egentlige Rettergang, der findes mellem Grønlændere.²⁷

²³ Samme, s. 96 (min fremhævelse).

²⁴ På dette tidspunkt var de små befolkningsgrupper på østkysten og det nordligste Grønland de eneste, som var uden for koloniseringsvirkefelt.

²⁵ Gustav Holm og V. Gaarde: *Den danske Konebåds-Expedition til Grønlands Østkyst*, s. 108.

²⁶ Samme, s. 175-76.

²⁷ Samme, s. 179.

Der er således en klar kontinuitet i holdningen til kolonisationen af grønlænderne i materialet fra de to østkystekspeditioner (Graah i 1829 – Holm/Gaarde i 1883-84). De vigtigste resultater efter begge ekspeditioner var, på trods af ønsket om at finde ruiner efter nordboere, deres etnologiske arbejde. Der foretoges antropologiske målinger af grønlændernes hovedskaller og kropslige dimensioner på begge ekspeditioner, og i det hele taget var mennesker objekt for ekspeditionernes undersøgelser.²⁸ Holm skrev, på baggrund af sine observationer, værket *Etnologisk Skizze af Angmagsalikerne*, der er blevet en klassiker blandt etnografiske skildringer.²⁹

De etnografiske skildringer af den traditionelle grønlandske livsform fra begge ekspeditioner fik stor indflydelse på måden at opfatte grønlandskhed på. De var med til at forme en holdning, der hylder det traditionelle eskimoiske samfund og er yderst kritisk over for civilisationens indflydelse på grønlænderne. Denne holdning tog udgangspunkt i en videnskab om befolkningen i områder, der var ret uberørt af civilisationen. Således kom vidensproduktionen om en ret lille befolkningsgruppe, som havde haft markant anderledes udviklingsforhold end vestgrønlænderne, til at få stor indflydelse på, hvordan den koloniale administration blev udformet. Det etnologiske arbejde, som blev udført på ekspeditionerne, var med til at skabe et bestemt billede af grønlandskhed. Et billede, hvor fangere var udtryk for ægte grønlandskhed, mens ikke-fangere var udtryk for noget uautentisk og kulturfremmed.

Få år efter konebådsekspeditionen var en anden europæisk ekspedition i kontakt med indbyggerne på den stadig meget isolerede østkyst. Det var nordmanden Fridtjof Nansen, der mødte eskimoerne på østkysten inden sin krydsning af indlandsisen fra østkysten til vestkysten. Han giver samme positive billede af det traditionelle grønlandske samfund og beklager, at østlændingene bruger kræfter på handelsrejser, fordi de europæiske varer har skadelig indflydelse.³⁰

Det nationale erhverv: mission og civilisationskritik

Den skeptiske holdning til moderniseringen af det grønlandske samfund kan også aflæses i undervisningsmaterialet fra seminarierne, som

²⁸ Poul Duedahl analyserer i artiklen »Dansk raceantropologi i Grønland«, *Historisk Tidsskrift* 2003, bind 103, hæfte 2, hvordan de forskellige opmålinger, der blev foretaget på ekspeditionerne, blev opfattet og behandlet videnskabeligt i Danmark.

²⁹ Gustav Holm: *Etnologisk Skizze af Angmassalikkerne*, i *Meddelelser om Grønland* 1888-89, bind 10.

³⁰ Fridtjof Nansen: *Paa Ski over Grønland. En Skildring af den Norske Grønlands-Ekspedition 1888-1889*, Kristiania 1890, s. 321 og s. 333.

skulle uddanne grønlandere til kateketer eller hjælpepræster. Fra starten blev faget *det nationale/grønlandske erhverv* (kajaksejlad, sælfangst og lign.) indført – en klar varetægelse af en bestemt del af grønlandskheden.

Forstanderen paaseer, at Seminaristerne i deres Fritid flittigen øve sig i grønlandsk erhverv; han vaage over deres Forhold, og bortviser de Forsømmelige og Usædelige, naar Formaninger ere frugtesløse.³¹

Det nationale eller grønlandske erhverv er indskrevet i den første instruks til forstanderne ved de to seminarier i henholdsvis Jakobshavn og Godthåb. Instruksen blev udfærdiget i 1845, efter det var blevet vedtaget (dec. 1844) at oprette de to kateketseminarier i Grønland. En af tankerne bag undervisningen i det nationale erhverv var, at kateketerne ville blive i stand til at supplere den ret beskedne kateketlønning med fangst.³² På opgørelsen over ansatte lærere ved Godthåb seminarium figurerer kajaklærer Benjamin (1848-55) og kajaklærer og pedel M.F.V. Arntz (1855-1905), og ved Jakobshavn seminarium kajaklærer og pedel Gudmand Noahsen (1864-75).

Der opstod hurtigt en forskel mellem de to seminarier i forhold til den praktiske forvaltning af undervisningen. Ved Godthåb seminarium lagde man fra starten stor vægt på undervisningen i kajak og fangst, mens disse aktiviteter blev nedprioriteret ved seminariet i Jakobshavn.³³ Forskellen mellem de to seminarier i de første år handlede ikke kun om den forskellige dyrkelse af kajaksejlad og fangst, men også om en forskellig linje i forhold til sproget. I Godthåb mente man ikke, at grønlanderne skulle »spilde tiden« med at lære dansk, det var vigtigere, at de lærte at forkynde kristendommen på deres eget sprog. Til denne holdning hørte der også en skepsis mod at sende grønlandere til Danmark for at studere. Dette kunne skade deres nationale egenart og gøre dem forfaldne til luksus og europæiske fødevarer.

Allerede omkring valget af en ny forstander til Godthåb seminarium (omkring 1853) var der debat om hvilken linje, der skulle føres over for de studerende. Mellem Carl J. O. Steenberg (den afgående forstander) og en af ansøgerne til hans forstanderstilling, missionær Ludvig Mossin,

³¹ *Foreløbig Instrux for Seminarieforstanderne i Grønland* punkt 4 (opsendt 1846), citeret efter Henrik Wilhjelm: *De store opdragere: Grønlands seminarier i det 19. århundrede*, København 1997.

³² Henrik Wilhjelm: *De store opdragere*, s. 32.

³³ Samme, s. 115-16.

var der uenighed om, i hvilken grad de studerende skulle inddrages i forstanderens og de ansattes europæiske liv. Det var således en debat om, hvor meget eller hvor lidt civilisation de grønlandske kateketstuderende skulle introduceres til i deres studietid.³⁴ Det blev dog ikke Mossin, der blev valgt som ny forstander ved Godthåb seminarium, men derimod Carl Emil Janssen, som delte Steenbergs forbehold overfor at introducere for megen unødigt luksus og europæiske vaner til de kateketstuderende. Dermed vandt det traditionsbevarende spor ved seminariet i Godthåb, mens seminariet i Jakobshavn endte med at følge noget, der lignede Mossins forslag til driften af seminariet i Godthåb; tendentielt var linjen i Jakobshavn moderniserende og linjen i Godthåb traditionsbevarende. Der var løbende diskussion om hvilken linje, der burde følges i forhold til emner som sprog og opdragelse.

Der blev stort set ikke undervist i dansk ved Godthåb (indtil 1870), og kajaksejads og fangst havde en central placering – modsat var undervisningen i dansk højt prioriteret i Jakobshavn, mens undervisningen i kajaksejads og fangst næsten var afskaffet.

De forskellige linjer på de to seminarier udkrystalliserer uenigheden om civiliseringsprojektet i Grønland. På den ene side den traditionalistiske fløj, der dyrkede fangerkulturen og ønskede grønlænderne beskyttet mod den europæiske kultur. På den anden side moderniseringsfløjen, der gerne så grønlænderne introduceret til den europæiske kultur i et højere tempo. Disse fløje fandtes både blandt handelens/administrationens og missionens ansatte – diskussionerne drejede om emner som, hvorvidt der skulle undervises i dansk på seminarierne, hvorvidt grønlændere skulle sendes til Danmark på (civiliserende) uddannelsesrejser og det centrale frihandel eller monopol-spørgsmål. Den traditionalistiske fløj, der var centreret omkring forskellige fremtrædende personer i Godthåb, fik efterhånden overtaget i diskussionen.

I følgende citat udtrykker Janssen sin modvilje mod, at gøre seminariet til en europæisk opdragelsesanstalt; man skulle:

Bibringe dem saa megen bibelsk og anden boglig Kundskab som muligt...og ingenlunde spilde sine Kræfter og sin Tid paa at indknibe sine Elever i europæiske Former, i et europæiseret Opdragelsesanstalt...eller med en vidtløftig til Intet førende Underviisning i dansk Sprog, eller andre for Nationen fremmedartede og unyttige Forsøg.³⁵

³⁴ Samme, s. 54-55.

³⁵ Missionsberetninger fra Grønland 1854/55, Janssens indberetning (citeret efter Henrik Wilhelm: *De store opdragere*).

Som det fremgår, var der markant forskel på holdningerne til, hvordan grønlanderne skulle introduceres til civiliserede forhold. I Godthåb var der enighed om beskyttelseslinjen mellem de tre første forstandere, C.J.O. Steenberg, C.E. Janssen og H.F. Jørgensen, og den indflydelsesrige (oprindeligt hernhuttiske) tyske missionær, og lærer på seminariet, Samuel P. Kleinschmidt. Kleinschmidt var en drivende kraft i fastlæggelsen af en grønlandsk grammatik og retstavning, og sammen med H. J. Rink og Janssen var han involveret i udfærdigelsen af forslaget om forstanderskaber i 1856.³⁶

Den traditionsbevarende linje ved seminariet Godthåb kan tolkes i forbindelse med den repræsentationspraksis af den grønlandske kultur, der voksede frem i løbet af 1800-tallet. I spørgsmålet om, hvorvidt seminaristerne skulle lære dansk og introduceres til europæiske former, prægedes linjen ved Godthåb tydeligvis af opfattelsen af sælfangst og kajaksejlds som de essentielle grønlandske kulturtræk. Dette på trods af, eller måske i kraft af, at Godthåb var det sted i Grønland, hvor flest var ansat ved handlen eller havde andet lønarbejde. Forstander Janssens kone Louise Janssen skriver i nedenstående citat om sin opfattelse af situationen i Godthåb.

En i verdslig Henseende meget beklagelig Omstændighed er det, at der ved selve Colonien Godthaab aldeles intet nationalt Liv finder sted, ikke en eneste Kajakmand eller Fanger boer ved Colonien...disse mænd [lønarbejdere] ere saa at sige udtraadte af Nationen...ved den daglige Arbejdstid...og deres børn...opdrages til Colonidrivere.³⁷

Det er tydeligt, at Louise Janssen opfatter grønlandskheden som knyttet til livet som fanger eller kajakmand. De grønlandere, der ikke driver fangst, er i citatet *udtrådte af nationen*, og deres børn opdrages til kolonidrivere. Som Ole Marquardt skriver, var »Vestgrønland i anden halvdel af 1800-tallet forbavsende moderniseret og vestliggjort«.³⁸ Derfor var det ikke uvæsentligt, at nogle af de fremtrædende kræfter i det koloniale projekt i Grønland anså fangst og kajaksejlds som de vigtigste parametre for grønlandskhed. I sidste ende fik denne udbredte opfat-

³⁶ Henrik Wilhjelm: *De store opdragere*, s. 85 – H.J. Rink var en central skikkelse i midt-1800-tallets Grønland, som senere i artiklen vil blive behandlet mere indgående.

³⁷ Louise Janssens dagbog 15.3.1850 (citeret efter Henrik Wilhjelm: *De store opdragere*).

³⁸ Ole Marquardt: »Socio-økonomiske tilstande i Vestgrønland på Rinks tid: Antal fastansatte ved KGH og grønlandiseringen af KGH-arbejdspladser«, i *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning*, Nuuk 1993 (s. 99-120), s. 114.

telse af grønlandskhed stor indflydelse på, hvilken udformning uddannelsen af de grønlandske kateketer fik. Det er min tolkning, at denne opfattelse af grønlandskhed skal ses i nøje sammenhæng med de etnologiske beskrivelser af grønlænderne på østkysten.

Ved at uddanne de grønlandske kateketer i kajak og fangst udsprede seminariet i Godthåb således en specifik forståelse af grønlandskhed. Grønlænderne skulle forblive et jæger- og naturfolk, der sejlede i kajak, fangede sæler og talte grønlandsk. Tankegangen (blandt missionærerne) havde indlysende nok det paradoks, at grønlænderne på samme tid skulle omvendes til kristendommen. De nationale kateketer (som de blev kaldt) skulle være mønsterborgere, som personificerede det ideelle blandingsforhold mellem civilisation og indfødthed.

I Benedict Andersons klassiker *Imagined Communities* beskriver han, hvor afgørende den indfødte elite, som var uddannet af kolonimagten, var for udviklingen af en nationalfølelse i de koloniserede stater.

It is generally recognized that the intelligentsias were central to the rise of nationalism in the colonial territories.³⁹

I det grønlandske tilfælde blev der på de grønlandske seminarier uddannet en indfødt elite, i form af kateketer, som siden blev spredt ud til forskellige egne af landet. Kateketerne var i kraft af deres uddannelse i fangst fra kajak medvirkende til at udsprede en opfattelse af fangerne som særligt grønlandske. Som både Ole Marquardt, Hanne Thomsen og Jens Christian Manniche påpeger, fik fangerne en privilegeret position i den grønlandske kultur i løbet af 1800-tallet – i denne forbindelse var den videnskabelige etnologiske repræsentation af grønlændernes traditionelle samfund, efter min mening, afgørende.⁴⁰

Anderson identificerer yderligere trykkekunsten og fremkomsten af aviser som afgørende for udviklingen af nationale fællesskaber. I Grønland blev det Heinrich Rink, som, i samarbejde med missionærerne ved Godthåb seminarium, fik skaffet et trykkeri og begyndte en produktion af publikationer på grønlandsk. I 1861 blev avisen *Atuagagdliutit* oprettet som en landsdækkende avis, der benyttede sig af den standardiserede grønlandske retstavning, som den tyske missionær Kleinschmidt grundlagde. Som Hanne Thomsen inspireret af Anderson, skriver, var avisen en medvirkende faktor i dannelse af en grønlandsk nationalidentitet.

³⁹ Benedict Anderson: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1991, s. 116.

⁴⁰ Disse forskere vil blive behandlet senere i artiklen.

Aviserne blev læst igen og igen og gav dermed også for bredere kredse grundlaget for et forestillet fællesskab – en grønlandsk identitet – og ikke blot som hidtil for en lokal identitet.⁴¹

Både de nationale kateketer og avisen *Atuagagdliutit* var således medvirkende til dannelsen af en fælles grønlandsk identitetsfølelse, hvor de bærende værdier var traditionelle kulturelementer som fangst og kajaksejlad. Initiativerne til disse identitetsskabende foranstaltninger kom fra kolonimagten i form af visse kredse inden for handel og administration og visse kredse i missionsvæsenet. Dermed var den danske kolonimagt dybt involveret i skabelsen eller fastlæggelsen af den grønlandske nationalkarakter. På et tidspunkt (i midten af 1800-tallet), hvor den koloniale administration af Grønland var stillet over for valg mellem frihandel / monopol, modernisering / beskyttelsespolitik og europæisering / (re)traditionalisering fik den videnskabelige romantisering af det traditionelle fangersamfund stor indflydelse.

Allerede i materialet fra Graahs østkystrejse kan man se den idealiserede opfattelse af den traditionelle grønlandske samfundsform. Det lader til, at de ukoloniserede grønlændere fra østkysten kom til at fungere som en slags idealiserede ur-grønlændere – de kom til at symbolisere ægte grønlandskhed. Disse indfødte idealsamfund blev udgangspunkt for en kritik af det koloniale projekt i Grønland.

Grønlænderen Rasmus S.J. Berthelsen, der i 1849 blev ansat som hjælpelærer ved Godthåb seminarium, havde fået en del af sin uddannelse i Danmark. Det er tydeligt at spore den gennemgående tendens til, at kategorisere ham som en falsk grønlænder, fordi han var præget af sit ophold i Danmark. Forstander Janssen skriver om Rasmus Berthelsen:

[Berthelsen er] bleven afvandt med og udygtig til egentligt nationalt Forhverv, og samtidig selvfølgelig har faaet Vaner og Fornødenheder, der vanskeliggjøre, om ikke hindre et ægte Grønlænderliv.⁴²

Det er ikke underligt, at Rasmus Berthelsen havde et blandet forhold til sine danske foresatte og gav udtryk for det i forskellige tekster.⁴³ Han var

⁴¹ Hanne Thomsen: »Ægte grønlændere og nye grønlændere – om forskellige opfattelser af grønlandskhed«, i *Den jyske historiker* nr. 81, august 1998 (s. 21- 56), s. 27.

⁴² Janssen i *Dansk Missions-blad* 1856:11 (citeret efter Henrik Wilhjelm: *De store opdragere*).

⁴³ Henrik Wilhjelm: *De store opdragere*, s. 140 og s. 258.

en grønlander, der havde tilegnet sig kolonimagtens kultur og kunne fungere som lærer ved et seminarium, men i processen mistede han sin kulturelle identitet – hans manglende evner som fanger diskvalificerede ham som ægte grønlander efter kolonimagtens målestok. Blandingsforholdet mellem civilisation og indfødthed var ikke i overensstemmelse med den videnskabelige definition af den grønlandske kultur. Han var, for at parafrasere Louise Janssen, *udtrådt af nationen*.⁴⁴

Forstanderskaber

Forslaget om oprettelsen af forstanderskaber var inspireret af de danske sogneforstanderskaber (1846), og det officielle formål var at involvere de indfødte grønlandere i bestyrelsen af deres egne forhold.⁴⁵ Forslaget blev stillet i forbindelse med den vedvarende debat om, hvorvidt frihandel burde afløse det statslige handelsmonopol i Grønland.⁴⁶ Forslagsstillerne – der tilhørte den traditionalistiske fløj – mente, at forstanderskabsordningen ville puste liv i den forfaldende Grønlandsk kultur, mens de frygtede, at en eventuel frihandelsordning ville ødelægge resterne af den oprindelige kultur.

Under § 2 punkt A fastslog forslagsstillerne, at den stedlige kolonibestyrelser, missionær, overkateket og læge (som skulle være medlem i det distrikts forstanderskab, hvor han nu befandt sig) burde være faste medlemmer af forstanderskaberne. Under punkt B behandles, hvordan rekrutteringen af de indfødte medlemmer skulle foregå.

Til skiftende Medlemmer burde vælges et vist Antal Grønlandere fra de forskellige beboede Steder i Distriktet...; de Mænd, der kunde vælges, maatte alle være over 30 Aar, dygtige og selvstændige *Fangere*, ingen, som var tilbøjelig til at gjøre Laan og falde andre til Byrde.⁴⁷

Som det fremgår af dette citat, var fangererhvervet en forudsætning for medlemskab af rådene (forstanderskaberne). De grønlandere, der ønskede indflydelse på deres egne forhold, kunne kun opnå denne ind-

⁴⁴ Jf. note 37.

⁴⁵ Heinrich Rink: *Samling af Betænkninger og Forslag vedkommende Den kongelige Grønlandske Handel; udgivne paa Indenrigsministeriets Bekostning*, København 1856, s. 181.

⁴⁶ Forslaget om indførelse af forstanderskaberne er underskrevet af seminariefors­tander Janssen, missionær Kleinschmidt, læge Lindorff og inspektør Rink, alle stationeret i Godthåb.

⁴⁷ Rink, Janssen, Kleinschmidt og Lindorff i Heinrich Rink: *Samling af Betænkninger og Forslag*, s. 185 (min fremhævelse).

flydelse, hvis de opfyldte kriterierne for det etnologisk-nationale idealbillede, som kolonimagten havde opstillet. Fangernes position som de virkelige grønlandere blev cementeret i ordningen. De gode fangere blev, helt bevidst, tildelt en privilegeret position, der gav adgang til indflydelse og privilegier i form af den såkaldte repartition, en institution der påkalder sig nærmere forklaring.

Forstanderskabernes egentlige virkefelt skulle være understøttelsesvæsenet; denne hjælp til nødlidende grønlandere måtte beskæres betydeligt for at vække virkelysten til live på bekostning af demoralisation og apati.

Gjenstanden for Forstanderskabernes Forhandlinger maatte foreløbig nærmest berøre Understøttelsesvæsenet...at man derfor bør gaae ud paa aarligen at formindske Hjælpen, hvad Fødemidler angaaer, og at der allerede nu i almindelige Aar slet ikke maatte være Tale om Understøttelse med Fødemidler overhoved.⁴⁸

Ud over forvaltningen af understøttelse i form af fødemidler burde understøttelse i form af husmaterialer, fangstredskaber og lignende, ifølge forslaget, være underlagt forstanderskabets forhandling. I sin endelige udformning kom understøttelsesvæsenet til at udforme sig på en måde, så de fangere, der var repræsenteret i forstanderskaberne, fik del i det overskud, der opstod, hvis de undlod at uddele for megen hjælp. Handelen indbetalte en $\frac{1}{4}$ af prisen på de indhandlede varer til forstanderskabernes kasser, og når der var overskud efter et års udbetalinger af understøttelse, blev resten udbetalt til de produktive fangere som fangstpræmier/repartition. Da de samme produktive fangere var dem, der var repræsenteret i forstanderskaberne, havde de en konkret interesse i at være påholdende med midlerne i forstanderskabets kasse. Også her er det tydeligt, at fangerne kom til at indtage en særstatus i det grønlandske samfund.

En anden funktion, som forstanderskaberne skulle varetage, var som domstol i det hidtil, for de indfødte, retsløse samfund. Baggrunden for forstanderskabernes varetagelse af denne funktion var de prækoloniale grønlandske sangstævner, hvor retstvister og ærekrænkelsessager blev afgjort ved sangdyster mellem de implicerede parter. Disse sangstævner kender vi, blandt andet, fra Graahs beskrivelser; Graah beskrev, som tidligere anført, i materialet fra sin østkystrejse denne kulturelle skik som

⁴⁸ Samme, s. 186.

en retsinstant i det grønlandske samfund. Graah pointerede, at den offentlige latterliggørelse var en yderst alvorlig straf i det traditionelle samfund i kraft af grønlændernes angst for at tabe ansigt – på denne måde udgjorde trommesangen en retsinstant; de stridende parter forsøgte at latterliggøre hinanden med smædesange. Samme opfattelse af blufærdighed som et centralt grønlandsk kulturtræk lå til grund for forstanderskabets »retslige funktion«.

...turde Forstanderskaberne muligen ogsaa udgjøre en Art Domstole for den indfødte Befolkning, især da det, som i ældre Tider svarede til en Art Ret hos dem, nemlig de saakaldte Balearlege⁴⁹, nu ere ganske forsvundne...den simple Offentliggørelse af Navn fra en saadan, Nationen selv tilhørende Øvrighed vilde være et kraftigt Straffemiddel.⁵⁰

Inspirationen fra det traditionelle samfunds trommestævner er tydelig; det var grønlændernes angst for offentlig ydmygelse, som forstanderskaberne skulle spille på. I tankegangen lå der et ønske om at hæve fangernes status og på samme tid udnytte grønlændernes blufærdighed til at få udstillet de understøttelsesafhængige i det offentlige rum. Ved at »dovne og uduelige« nu skulle søge deres understøttelse hos deres landsmænd, håbede forslagsstillerne, at de ville finde alternativer til understøttelsen i stedet for at møde den offentlige ydmygelse. Man mente, at grønlænderne havde lettere ved at søge hjælp hos europæerne. Forstanderskaberne skulle hæve fangernes anseelse i samfundet ved at tildele dem indflydelse og magt og samtidigt skamme understøttelsesafhængige ikke-fangere ud.

Det er tydeligt, at forstanderskabsordningen betød en institutionalisering af enkelte grønlandske kulturtræk på bekostning af andre. På det praktiske plan betød den, at fangerne kom til at indtage en privilegeret position i samfundet. Som Ole Marquardt og Hanne Thomsen påpeger, gav forstanderskabernes institutionalisering af fangernes privilegerede position problemer i forhold til Grønlands omstilling fra sælfangst til fiskeri efter århundredeskiftet.

⁴⁹ Balearlege er et sjældent anvendt ord for tromme-/sangstævner, hvor to kombattanter synger smædesange om hinanden og forsøger at opnå offentlighedens sympati og dermed latterliggørelse af modstanderen. Begrebets etymologi er sammenkædet med de såkaldte hvalfangerdansen, som grønlænderne lærte af skotske og hollandske hvalfangere fra slutningen af 1600-tallet til 1800-tallet (portugisisk: *baleia* = hval).

⁵⁰ Rink, Janssen, Kleinschmidt og Lindorff i Heinrich Rink: *Samling af Betænkninger og Forslag*, s. 187.

Forstanderskaberne skulle, ifølge forslagsstillerne, føre protokoller (designationsprotokoller) over tilstanden i de forskellige underdistrikter og ikke mindst beboernes erhverv. Ifølge det skema, der er aftrykt som eksempel i forslaget,⁵¹ skulle grønlønderne inddeles i følgende kategorier: fangere i 4 forskellige kategorier (fra gode til dårlige), fiskere ifølge alder (drengene eller oldinge), fiskere af uduelighed, drenge over 12 år uden kajak og voksne, uduelige uden kajak. Yderligere skulle det samlede folketal noteres, og antallet af konebåde samt omfanget af indsamlet forråd til vinteren opgøres. Designationsprotokollen kan ses som en metode til at måle grønlandskheden i et givent område – hvor mange levede som ægte grønløndere (fangere), og hvor mange konebåde var der i samfundet (som målestok for fangerkulturens stand).

Følgeskrivelsen

I 1853 blev geologen Heinrich Johannes Rink ansat som kolonibestyrer i Julianehåb; senere blev han inspektør for Sydgrønland og direktør i den Kongelige Grønlandske Handel (KGH).⁵² Han havde allerede i 1848-51, som geolog, berejst det meste af Vestgrønland. Rink havde stor respekt for den grønlandske kultur og ønskede at beskytte denne mod for kraftig europæisk indflydelse. Som en af de bærende kræfter bag forslaget om oprettelse af forstanderskaber var han en central person i midten af 1800-tallets Grønland. Anden halvdel af det 19. århundrede omtales ofte som Rink-tiden, fordi personen Rink kom til at symbolisere den dominerende kulturbevarings-holdning.

Holdningen bag forslaget om forstanderskaberne kommer tydeligt til udtryk i Rinks følgeskrivelse til forslaget; her ridser han i 5 punkter tankerne bag forslaget op:

- 1) Grønløndernes økonomiske Forfatning og, som følge deraf, hele den produktive kraft...truer stærkt med at komme i Dekadence...
- 2) De Midler, som man har anvendt for at befordre de Indfødtes materielle Velværen, have viist sig aldeles upraktiske...

⁵¹ Samme, s. 188.

⁵² Da et privat handelskompagni trak sig ud af koloniarbejdet, dannedes et statsligt selskab (1774) ved navn Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH). Dette statslige selskab beholdt sit engagement i Grønland frem til 1987. Der var tale om et statsligt handelsmonopol.

3) [H]ovedaarsagen [synes] at ligge i den mangelfulde sociale Tilstand. Ved Handlen og Berøringen med Europæerne er den oprindelige Tilstand bragt ud af Ligevægten, og de Indfødtes Forhold, saavel indbyrdes, som til Europæerne er blevet mere og mere lovløst og regelløst...⁵³

Punkterne 4 og 5 er henholdsvis en opridsning af fordelene ved forstanderskabsordningen i forhold til manglen på institutioner i det grønlandske samfund og en imødegåelse af eventuelle kritikpunkter.

Under det første punkt fremlægger Rink en analyse af den erhvervs-mæssige tilstand i Grønland. Grønlænderne er, ifølge Rink, blevet mere og mere afhængige af europæiske varer og afhænder derfor en stigende del af deres fangst til handelen.

Når grønslænderne i større omfang afsætter deres spæk til handelen, har det, ifølge Rink, den konsekvens, at selve grundlaget for sælfangsten svækkes. Når der afsættes for stor en del af fangsten, går det således ud over vinterforrådene.

[T]idligere samlede Grønlænderne ved Godthaab Spæk til Vinterforraad i Skindsække, men nu varer det neppe en halv Time efter at en dræbt Sælhund er buxeret til Land, førend Fangerens kone kommer slæbende med det endnu varme Spæk, for at faa det ombyttet hovedsagelig mod Kaffe og Tobak.⁵⁴

Af citatet fremgår det tydeligt, at Rink finder det stærkt problematisk, at grønslænderne i stigende grad bliver forfaldne til europæiske luksusvarer. Dette synspunkt kan føres tilbage til Graah. Det er grønslændernes trang til disse luksusvarer, der ødelægger grundlaget for sælfangsten og den traditionelle levevis som sådan. Et andet problem ved den for store indhandling af fangsten er ifølge Rink, at grønslændernes mulighed for at udbedre deres skindbåde (kajakker og konebåde) og påklædning, som er en forudsætning for fangererhvervet, bliver svækket fordi de mangler skind til dette arbejde.

I denne forbindelse lader han antallet af konebåde målt i forhold til befolkningstallet være et udtryk for tilstanden i det grønslandske samfund. Antallet er, ifølge Rink, faldende.

⁵³ Heinrich Rink: *Samling af Betænkninger og Forslag*, København 1856, s. 223.

⁵⁴ Samme, s. 224.

Det er [...] et sørgeligt Tegn, naar man seer en Konebaad henligge 1 à 2 Aar over, uden at betrækkes, thi da varer det heller ikke længe, førend ogsaa Bindeværket skjæres itu og finder Anvendelse som Brændsel; da er det ogsaa ude med slige Familiers Velstand [...] Paa nogle Pladser kan man med Bestemthed paavise, at Befolkningen efterhånden har ladet alle, og paa andre Størstedelen af sine Baade forfalde og gaa ind, og paa samme Tid er den nedsunken i den beklageligste Usselhed.⁵⁵

I denne optik bliver fraværet af konebåde til et fravær af grønlandskhed og dermed et tab af kulturel identitet – manglende konebåde ækvivaleres i Rink's tekst med usselhed. Her er det tydeligt, at ideen om grønlandskhed er kædet uløseligt sammen med fangerkulturen, og at alternative erhvervsmuligheder strider mod det egentligt grønlandske.

Rink opgør de 6190 indfødte i det sydlige inspektorat i 5 kategorier: gode fangere (406), almindelige fangere (480), slette fangere (170), fiskere (340) og levende af kvægavl og fiskeri (4) – derudover er der 100, som er ansat ved handelen eller missionen. Rink fastslår, at det er de 3 første kategorier »som bære og opretholde det hele«, mens de ansatte i handel og mission figurerer uden for den egentlige statistik. De grønlandere, der eksempelvis ernærer sig enten ved fiskeri eller ved lønarbejde, er således ikke ægte grønlandere. De er ikke med til at skaffe skind til at reproducere fangstredskaberne, og deres erhverv ses derfor som noget sekundært, der i sidste ende er afhængigt af fangernes indsats.

Hvis de [fangerne] ikke vare, kunde hverken Handelen eller Fiskernes klasse bestaa; thi disse sidste kunne kun skaffe den daglige Føde tilveje. Fiskeriet er for Grønlanderne ikke en særegen Erhvervsgren, men en Levevej, som de i Tilfælde af Svaghed eller Uduelighed maae tage deres Tilflugt til. Fiskerne skulle have deres vigtigste Fornødenheder, deres Klæder, Kajakker, Lys og Varme, samt bedre Føde gjennem Sælhundefangerne.⁵⁶

Det er tydeligt i dette citat, at de ikke-fangende grønlandere står uden for den egentlige grønlandske kultur. Rink udtrykker bekymring over, at børnene og de unge i Grønland ikke opdrages til kajakfangstens svære kunst. Som det tydeligt fremgår, er fangsten den eneste ordent-

⁵⁵ Samme, s. 227.

⁵⁶ Samme, s. 226.

lige (kulturelt legitime) erhvervskilde i Grønland. Fiskeri er således ikke et rigtigt arbejde, men noget grønlænderne kan ty til for at skaffe føde i pressede situationer.

Under punkt 2 vender Rink sig imod den fattighjælp, som blev uddelt til sultende og nødlidende grønlændere. Han mener, at denne hjælp pacificerer grønlænderne og ødelægger deres naturlige virkelyst.

Den Demoralisation, som den [almisseuddelingen] nødvendigvis har maattet fremkalde, ved at skabe en Flok, tildeels endog udlærte og raffinerede Tiggere paa disse Steder, er derfor ogsaa endnu begrændset. Men det hele Væsen staar på Nippet til at fremkalde Handelens finansielle Ruin, en almindelig Demoralisation og Begrebsforvirring i henseende til Ejendomsretten.⁵⁷

Som det fremgår, kritiserer Rink i utvetydige vendinger hjælpen til grønlænderne; den fremkalder en demoralisation i det grønlandske samfund. Med forskellige opgørelser over forbruget af europæiske varer argumenterer Rink for, at det ikke er formålstjenstligt at betale grønlænderne mere for deres vare. Dette vil, ifølge Rink, kun fremkalde et større forbrug af unødvendige europæiske artikler, og dermed i sidste ende fjerne grønlænderne fra deres oprindelige kultur.

Under det tredje punkt behandler Rink det, han opfatter som en mangel på »ordnede tilstande« især vedrørende ejendomsret.⁵⁸ Rink mener, at man bør undersøge det traditionelle grønlandske samfund for at finde grundene til de problemer med sociale og retslige tilstande, som han påpeger.

Det turde derfor vel være passende at undersøge denne besynderlige Mellemtung mellem en lovløs, anarchisk, og en, om jeg saa maatte sige, patriarchalsk, idyllisk Tilstand lidt nøjere; thi ved den adskille Grønlænderne sig jo ganske, endog fra de meest uciviliserede Folkefærd, og hvad var derfor rimeligere, end at søge en Grund til forskellige Onder og til hele det stagnerende Væsen i denne.⁵⁹

Rink hævder således, at grønlænderne før kolonisationen levede i en samfundstilstand, der kan beskrives som en mellemting mellem anarki og patriarkalsk styre. Det ser han som noget der, i sammenligning med

⁵⁷ Samme, s. 230.

⁵⁸ Samme, s. 233.

⁵⁹ Samme, s. 233.

andre naturfolk, er særegent for grønlænderne. Ejendomsretten var i denne samfundstilstand, ifølge Rink, ikke særligt fremtrædende – alligevel var tyveri en sjælden forbrydelse. I den aktuelle situation ser Rink det som et problem, at der ikke hersker en institutionel ordening af det grønlandske samfund. I det traditionelle samfund kunne lovløsheden fungere fordi »Naturens Nødvendighed« og »hine Skikke og Vedtægter« opretholdt en vis orden. Nu er skikkene og vedtægterne, ifølge Rink, gået til grunde, og tvangen, som naturens nødvendighed påbød, er erstattet af hjælp til de nødlidende.⁶⁰ Rink analyserer sig frem til, at det traditionelle samfund kunne fungere uden egentlig ejendomsret og uden institutionel orden; i den nuværende situation er den manglende ejendomsret imidlertid blevet et problem, der rangerer på linje med tyveri.

[D]er er...et andet Onde, som under disse Forholde kommer til at staa i klasse med tyveri, og som er almindeligere og endnu farligere og fordærligere end hiint. Det snævre Samliv mellem saa faa mennesker, som paa en isoleret grønlandsk Vinterplads, gjør, at en skarp sondring af Husholdningerne, som i civiliserede Samfund, ikke kan finde Sted.⁶¹

Rink ækvivalerer problemerne omkring den manglende ejendomsret med tyveri, fordi den betyder, at de flittige og stræbsomme erhververe (fangere) kommer til at understøtte de dovne og svage individer ved bopladserne. Yderligere mener Rink, at fangerne bør støttes gennem denne institutionalisering af samfundsordenen.

[D]et farefulde nationale Erhverv...[bør] støttes ved visse Rettigheder og en vis Anseelse for dem, som vise dygtighed deri.⁶²

Rink betragter således omfordelingen af fangst mellem forskellige husholdninger som skadelig, fordi den ødelægger virkelysten; de dovne grønlændere bliver i tilfælde af nød »reddet« af de flittige, og dette fænomen er skadeligt for deres vilje til at yde deres bedste. Derfor mener Rink, at uddelingen af hjælp fra europæernes side bør begrænses stærkt; der bør arbejdes for at udvikle ejendomsretten i samfundet, og fangerne bør privilegeres, så deres incitament til at yde deres bedste øges. I det hele taget bør der, ifølge Rink, indføres en større grad af

⁶⁰ Samme, s. 235.

⁶¹ Samme, s. 234.

⁶² Samme, s. 235.

orden i det grønlandske samfund, fordi forholdene er blevet mere komplicerede.

Opsummering

De ovenfor gennemgåede punkter viser traditionalisternes rationale bag forstanderskabsordningen: Det grønlandske samfund var på vej i dekadence og forfald, fordi kontakten med civilisationen havde ødelagt grundlaget for at opretholde den gældende samfundsorden; almissevæsenet gjorde grønlænderne til tiggere, for stor indhandling af fangsten ødelagde reproduktionen af de nødvendige produktionsmidler (både, påklædning og fangstredskaber), og grønlændernes incitament til at yde deres bedste var forsvundet.

Fangerne var de eneste egentlige bærere af det grønlandske samfund, og deres position burde styrkes ved en institutionalisering af en række privilegier, mens dovne og uforsynlige grønlændere skulle påvirkes til at yde mere. Skabelsen af ejendomsret blandt grønlænderne var en forudsætning for videre udvikling af det kulturelle stade. Rinks følgeskrivelse til forstanderskabsforslaget bærer tydeligvis præg af den repræsentationspraksis, der er omtalt i de foregående afsnit: fangerne er de egentlige grønlændere, mens fiskere og lønarbejdere mere eller mindre betragtes som dagdrivere eller uduelige. Det fremgår af skrivelserne, at formålet med forslaget er at understøtte fangernes position samt udvikle ejendomsretten og den generelle orden i det grønlandske samfund.

Set i lyset af erfaringerne med fattighjælpen i nyordningen af 1844 var der en god del ræson i at begrænse uddelingen af understøttelse. Understøttelsen lader til at have begrænset virkelysten, og man ønskede forståeligt nok at fjerne denne uheldige effekt. Når en plads i forstanderskabsrådet, for de indfødtes vedkommende, var betinget af en status som dygtig fanger, blev den del af befolkningen, der erhvervede sig ved andet arbejde, imidlertid udelukket fra indflydelse.

Opsummerende kan man sige, at forstanderskabsordningen cementerede den gode fangers privilegerede position i det grønlandske samfund. Der er en sammenhæng mellem ordningens udformning og den kulturbevarende strømning, der var fremherskende inden for embedsværk og mission i Godthåb i midten af 1800-tallet. Denne holdning til grønlænderne og deres kulturelle genrejsning (retraditionalisering), der voksede frem i løbet af 1800-tallet, var præget af den etnologiske viden om grønlænderne. Konsekvensen af dette var blandt andet, at moderne udviklingstendenser fik svære vilkår i den grønlandske kultur.

Tidligere undersøgelser af emnet

I Hanne Thomsens artikel »Ægte grønlandere og nye grønlandere – om forskellige opfattelser af grønlandskhed« beskriver hun, hvordan den danske kolonimagt, personificeret i Heinrich Rink, etablerede en national identitet blandt grønlænderne. En national identitet der, ifølge Hanne Thomsen, mere end noget andet understøttede den danske kolonimagts interesse i at øge indhandlingen af skind og spæk. Som hun skriver i nedenstående citat fra artiklen, var det i administrationens interesse at skabe et billede af grønlandskhed, der var uløseligt forbundet med fangererhvervet og især sælfangsten.

At grønlandsbilleder er så domineret af sæler, kajaker og kajakfangere, er i høj grad et resultat af den danske kolonipolitik i Grønland og KGHs bestræbelser i 1700- og 1800-tallet, som gik ud på at fastholde befolkningen inden for fangererhvervet. Det var den danske koloniadministration, som langt hen ud i egen interesse »skabte« billedet af grønlænderen som sæl- og kajakfanger, hvor erhvervet blev set som det særligt grønlandske.⁶³

Konklusionen af Thomsens analyse er således, at den Kongelige Grønlandske Handel (KGH) ønskede at bevare grønlænderne som fangere. Fangerne var nødvendige for at opretholde indhandlingen af skind og spæk, og derfor forsøgte KGH at forhindre grønlænderne i at orientere sig mod alternative erhvervsmuligheder. Thomsen påpeger, at hvor kolonimagter andre steder sikrede en økonomisk gevinst fra deres kolonier ved at anvende de indfødte som arbejdskraft, havde den danske kolonimagt intet alternativ til indhandlingen af skind. Andre koloniale projekter var således baseret på at omforme indfødte til brugbar arbejdskraft; i Grønland var projektet at holde grønlænderne i deres oprindelige erhverv.

En stor del af den danske debat om grønlandske forhold udspillede sig omkring spørgsmålet om frihandel eller monopol. I den forbindelse er det Thomsens argument, at KGH's ledelse havde interesse i at fremstille situationen i Grønland så håbløs som muligt, for at tegne et billede af et samfund, der ikke var parat til frihandel. Som det fremgår af følgende citat, mener Thomsen, at KGH i 1850'erne førte en kam-

⁶³ Hanne Thomsen: »Ægte grønlandere og nye grønlandere«, s. 23.

pagne, der havde til formål at understøtte deres eget monopol på handel i Grønland.

Når KGH ikke fandt det formålstjenligt at tegne et alt for lyst billede af Grønland, hænger det samme med, at handlen var interesseret i på et økonomisk grundlag at skræmme de frihandelsinteresserede bort fra landet. Man kan næsten tale om, at der i midten af 1800-tallet blev iværksat en Grønland-er-ved-at-blive-et-usselt-og-forarmet-land-kampagne fra KGH og KGH-venlige kredse.⁶⁴

Således argumenterer Thomsen for, at den udbredte opfattelse af grønlænderne som et folk i fare for at miste sin kulturelle identitet i stor udstrækning var et resultat af KGH's bestræbelser på at bevare monopoliet. Thomsen hævder endvidere, at KGH's og Rinks tilsyneladende ønske om at bevare samfundet traditionelt i virkeligheden dækkede over et ønske om at omforme eller modernisere det grønlandske samfund efter principper, der gavnede handlen. Forstanderskabsordningen var, efter Thomsens mening, et redskab til at nedbryde den traditionelle fordeling af fangst imellem grønlænderne. Thomsen opfatter forstanderskabsordningen som et skjult forsøg på at modernisere det grønlandske samfund.

Den forstanderskabsordning, der i mange historiske fremstillinger opfattes som et humant forsøg på at hjælpe grønlænderne med at bryde ud af deres umyndige passivitet, opfattes af Thomsen som et redskab til at presse flere skind ud af dem. Som Thomsen skriver, ser hun forstanderskaberne som »en ideologisk beskyttelse af fangerne«. Fiskeri og lønarbejde måtte undertrykkes for at holde fangerne i deres »nationale erhverv«: sælfangsten.

En del af Thomsens argumentation er inspireret af Ole Marquardts artikler om forholdene i 1800-tallets Grønland. Marquardts to artikler med fællestitlen »Socio-økonomiske tilstande i Vestgrønland på Rinks tid« er begge studier af moderniseringsgraden i 1800-tallets Grønland. I artiklerne søger Marquardt at vise, at de grønlandske forhold under perioden med Rink som dominerende skikkelse var mere modne til frihandel og moderne vilkår, end man får indtryk af, når man læser Rinks fremstilling af forholdene.⁶⁵

Marquardt viser, at en overraskende stor del af den grønlandske befolkning var beskæftiget ved handelen eller havde lignende lønarbej-

⁶⁴ Samme, s. 24.

⁶⁵ Ole Marquardt: »Socio-økonomiske tilstande i Vestgrønland på Rinks tid: Befolkningkoncentrationen i kolonibyer og dannelsen af lokale »brætmarkeder«, i *Grøn-*

de, og at der således fremstod reelle alternativer til fangsten. Ligeledes argumenterer Marquardt for, at lokale brætmarkeder, hvor lokale kunne afsætte deres fangst til lønarbejdende danskere eller grønlændere, fungerede uden for statistikkerne over indhandlingen af skind og spæk i de officielle KGH-butikker. 1800-tallets brætmarkeder tolkes således af Marquardt som et tegn på, at det grønlandske samfund på denne tid var mere parat til den udfordring, frihandelsforhold ville medføre, end det umiddelbart fremgår af materialet fra perioden.

I artiklen »Grønlænderne og vestens civilisation – træk af Rink-tidens grønlandspolitiske diskussion« undersøger Marquardt bl.a. folketingsdebatten om frihandel kontra monopol. Her konkluderer han, at det i stor udstrækning var Rinks personlige engagement, der afværgede et frihandelseksperiment på baggrund af 1863-kommisionens forslag. I dette spørgsmål er der således sammenfald mellem Thomsens og Marquardts konklusioner; de mener begge, at »Rink-kredse« førte en slags skræmmekampagne for at fastholde KGH's monopol på handel i Grønland. Ifølge Marquardt tyder meget på, at grønlænderne var parat til frihandel midt i 1800-tallet, men at frihandels-initiativer blev bekæmpet af Rink og hans støtter. Han sammenligner problematikken omkring grønlandsspørgsmålet i sidste halvdel af 1800-tallet med indianerspørgsmålet i USA, hvor politikerne valgte den modsatte strategi i forhold til indianerne.⁶⁶

Rink og hans ligesindede fik held til at præge den danske Grønlandspolitik fra midten af 1850-erne og frem til århundredeskiftet, på en måde så politikken i voksende grad afspejlede opfattelsen, at den eksisterende *grønlandske befolkning* var – og måtte forblive – et *natur- og jagtfolk*, der for sin egen overlevelses skyld skulle civiliseres og vestliggøres så lidt som overhoved. I samtidens USA var det den stik modsatte politik, som føderalregeringen lagde sig fast på.⁶⁷

Som det fremgår, opfatter Marquardt tidspunktet som en korsvej mellem forskellige strategier over for grønlænderne; enten skulle der sæt-

landsk kultur- og samfundsforskning, Nuuk 1992 (s. 147-187); »Socio-økonomiske tilstande i Vestgrønland på Rinks tid: Antal fastansatte ved KGH og grønlandiseringen af KGH-arbejdspladser«, i *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning*, Nuuk 1993 (s. 99-120).

⁶⁶ Ole Marquardt: »Grønlænderne og vestens civilisation – træk af Rink-tidens grønlandspolitiske diskussion«, i *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning*, Nuuk 1998/99 (s. 7-26).

⁶⁷ Samme, s. 21.

tes tryk på civiliseringen med frihandel og modernisering, eller også skulle grønlanderne bevares så oprindelige som muligt. Valget faldt ifølge Marquardt kun knebent ud til fordel for kulturbevaringsstrategien. Efter min mening er der i Marquardts artikel om emnet en tendens til at tillægge personen Rink lidt for stor indflydelse. Rinks initiativer kan med fordel analyseres i sammenhæng med de overordnede strømninger, som jeg har beskrevet gennem artiklen.

Ole Marquardts artikel »The Importance of Fish in the Greenlanders' Everyday Economy: the Moravian Congregations of South Greenland, 1850-1880« omhandler fiskeriets betydning i den omtalte periode. Marquardt konkluderer, at mulighederne for at opdyrke fiskeriet i det sydlige Grønland som et effektivt erhverv var til stede i perioden, men at befolkningen var underlagt en »kulturel spændetrøje«, som blokerede for denne udvikling.

Settlements in these regions were confined to a cultural strait-jacket as long as they were obliged to seek their fortune within the framework of an economic culture in which sealing products were Alpha and Omega.⁶⁸

Som Rinks følgeskrivelse til forslaget om forstanderskaber viser, lader det til, at fiskeriet var problematisk i forhold til det etno-nationale ideal som den traditionalistiske grønlandspolitiske strømning dyrkede. Jeg er helt enig med Marquardt i, at det ideologiske klima i midten af 1800-tallet fastlåste det grønlandske samfund som en fangerkultur. Som Karen Langgård skriver i sin artikel »»Fishermen are Weaklings«: Perceptions of Fishermen in Atuagallitit before the First World War«, udsprede avisen *Atuagagdliutit* (tidligere omtalt) den holdning, at fiskeri var en sidebeskæftigelse til fangsten.

From the first issues of *Atuagallitit*, fish were regarded as a resource that Greenlanders exploited only when the seal hunt failed to meet their needs.⁶⁹

⁶⁸ Ole Marquardt: "The Importance of Fish in the Greenlanders' Everyday Economy: The Moravian Congregations of South Greenland, 1850-1880«, i Ole Marquardt, Poul Holm og David J. Starky (red.): *From Sealing to Fishing: Social and Economic Change in Greenland, 1850-1940*, Esbjerg 1999 (s. 18-40), s. 39.

⁶⁹ Karen Langgård: »»Fishermen are Weaklings«: Perceptions of Fishermen in *Atuagallitit* before the First World War«, i Ole Marquardt m.fl. (red.): *From Sealing to Fishing*, s. 59.

Langgård mener således at kunne identificere en diskurs i det grønlandske samfund (i de forskellige indlæg i avisen *Atuagagdlitit*), som anså fangerne som de egentlige erhvervsdrivende og fiskeri som et supplement til fangsten. Denne diskurs, som var udbredt blandt de grønlændere, der skrev indlæg i avisen, kan ifølge Langgård ikke være plantet af Rink kort forinden.⁷⁰ Jeg er enig med Langgård; det lader ikke til at holdningen til fiskeri som noget sekundært udelukkende kan tilskrives Rink. Derimod ser jeg opfattelsen af fiskeri som et supplement til fangsten som en del af det antropologisk-videnskabelige billede af grønlandsk kultur, der opstod i løbet af 1800-tallet.

Hanne Thomsens tolkning af stemningen i debatten omkring frihandel-monopol er præget af, at hun tillægger de økonomiske forhold en fremtrædende plads i analysen. Diskursen, der udpeger de kajaksejende sælfangere til bærere af grønlandskheden, er i Thomsens tolkning et resultat af kolonimagtens ønske om at maksimere deres profit. Ligeledes bliver forstanderskabsordningen tolket som led i en større strategi, der skulle øge fortjenesten på handelen i Grønland; KGH søgte at omskabe det grønlandske samfund således, at det passede bedre til KGH's formål.

Efter min mening var den koloniale administration (personificeret i Heinrich Rink) ikke alene om at udklække en strategi, som skulle presse grønlænderne til en øget indhandling af skind og spæk. En sådan tolkning synes at undervurdere den repræsentationspraksis af eskimoisk/grønlandsk kultur, der var fremtrædende på dette tidspunkt. Denne repræsentationspraksis, der prægede tankegangen hos mange af de koloniale aktører, var i overensstemmelse med en international tendens til at romantisere den eskimoiske kultur som fredelig og »i pagt med naturen«.

Netop i løbet af 1800-tallet blev repræsentationen af diverse indfødte folk i stigende grad baseret på den etnologiske videnskab, som i tilfældet eskimoer og grønlændere i høj grad var domineret af en romantisering af den eskimoiske kultur.⁷¹ Til forskel fra den præmoderne ver-

⁷⁰ Samme, s. 60.

⁷¹ En anden studie i kolonialismen i Grønland er Jens Chr. Manniche: *Sprogbeherskelse og herskersprog: Om sprog og kolonialisme i Grønland i 1800-tallet*, Århus 2002. Artiklen og dens titel er, hvad Manniche også gør opmærksom på, inspireret af Bernard S. Cohn: *Colonialism and Its Forms of Knowledge: The British in India*, Princeton, NJ 1996. Manniche undersøger i artiklen forskellige parlører og lærebøger om Grønland, som henvendte sig til danske udsendte ved handelen eller missionen. Manniches konklusion ligger tæt på Marquardts; det grønlandske samfund var moderniseringsmodent i anden halvdel af 1800-tallet, men Rink og traditionalisterne fik bremsset udviklingen. Manniche breder dog ansvaret for traditionalisternes sejr ud til at indbefatte missionærerne, der delte Rinks holdning.

dens måde at forholde sig til andre kulturer på, er det kendetegnende for den moderne verden, at fremmede kulturer og folkeslag blev undersøgt og typologiseret. Den moderne verdens typologiserende etnologi gjorde den eskimoiske kultur til genstand for en romantisering, og denne romantisering fik indflydelse på den danske kolonimagts strategi. Romantiseringen fungerede som inspirationskilde til – og som legitimerende ideologi – bag traditionalisternes argumentation.

Østgrønlanderne optrådte som et billede af autentisk grønlandsk kultur; som et idealbillede af, hvordan de koloniserede grønlandere burde være. Man kan sige, at den danske kolonimagt foretog en forståelsesmæssig bemægtigelse af den grønlandske kultur. Kolonimagten kom, gennem den etnologiske videnskab, til at besidde midlerne til at udpege det autentisk grønlandske. Danskerne erobrede Grønland på et forståelsesmæssigt plan.

I debatten om kolonimagts administrative strategi i Vestgrønland kunne fortalere for den kulturbevarende ideologi så argumentere ud fra det synspunkt, at kolonisationsprocessen havde korrumperet den grønlandske kultur. Kolonimagts »ret« til at definere grønlandskhed kunne både optræde som et middel til at »retraditionalisere« og til at modernisere det grønlandske samfund. De kulturelementer, som man ønskede ændret og vestliggjort, kunne udlægges som et udslag af grønlandernes møde med civilisationen.

Den traditionalistiske fløj i grønlandsdebatten formulerede i løbet af 1800-tallet en ideologi, der var præget af den etnologiske romantisering af den eskimoiske kultur. Således er der en sammenhæng mellem den holdning til kolonisering af grønlanderne, der kommer til udtryk i materialet fra Graahs østkystrejse i 1829, og holdningen, der ligger bag forstanderskabsordningen fra 1857. På den senere konebådsekspedition i 1883-85 præger samme civilisationskritiske ideologi de etnologiske beskrivelser af østgrønlanderne.

På baggrund af min undersøgelse mener jeg at kunne konkludere, at den traditionsbevarende ideologi fik indflydelse på udformningen af kolonialismen i 1800-tallets Grønland. Fortolkningen af denne ideologi, enten som Rinks personlige holdning eller som et resultat af KGH's forsøg på at maksimere deres profit og beholde monopolet på grønlandshandelen, bør udvides til at omfatte en kulturel dimension. De personlige og økonomiske motiver, der figurerer som de enkelte koloniale aktørers bevæggrunde, kan med fordel analyseres i sammenhæng med den etnologiske romantisering af den eskimoiske kultur. Den traditionsbevarende ideologi havde rod i en repræsentationspraksis, som voksede frem i løbet af 1800-tallet – en diskurs eller repræsentations-

praksis, der idealiserede den oprindelige eskimoiske kultur og havde civilisationskritikken som en grundlæggende præmis.

Perspektiver

Jeg vil runde af med igen at vende blikket mod Jacob Grønlykkes film *Lysets Hjerte*. Som jeg indledningsvis beskrev, spiller scenen med de to danske piger på, at kolonimagten har overtaget retten til at definere den grønlandske kultur. Filmen (der har en grønlandsk medforfatter) kommer dog, i sidste ende, til at bekræfte dette (kolonimagtens) billede af grønlandskhed, fordi den peger på, at grønlænderen Rasmus skal vende sig imod de »traditionelle« værdier for at genvinde sin selvrespekt.

Dermed forløses potentialet i scenen med de to piger ikke rigtigt i filmen; hele Rasmus' mytiske rejse mod at genvinde selvrespekt og kulturel identitet er en rejse mod netop det billede af autentisk grønlandskhed, som kolonimagten har defineret. På rejsen sker der således noget interessant med Rasmus' udstyr og beklædning: Begge dele bliver stadig mere eskimoiske, mens han langsomt genvinder respekten for sig selv og den kultur, han tilhører. Hans moralske og kulturelle genrejsning bliver knyttet til sælfangst (Rasmus lærer efterhånden at fange sæler med oprindelige fangstredskaber), hundeslædekørsel (hundespandet bliver undervejs mere og mere disciplineret og antallet af hunde øges) og en stadig mere oprindelig klædedragt (Rasmus får undervejs mere og mere skind på i stedet for sit europæiske tøj).

Overordnet kan man sige, at filmens bud på Rasmus', og dermed grønlændernes, vej ud af den postkoloniale fatalisme er en tilbagevendende til oprindelige kulturtræk. Det svarer lidt til at foreslå, at desillusionerede storbydanskere skal genfinde deres kulturelle identitet ved (iført nationaldragt) at pløje markerne med hesteforspand. Grønlænderne bliver kulturelt defineret som et modstykke til det moderne.

Filmen ender med, at Rasmus (nu helt pelsklædt og med et imponerende hundespand) for at sone sin søns drab afleverer en nyfanget sæl til den dræbtes familie. Hans rejse er slut; det har været en rejse mod »det rigtige Grønland«, som scenen med de to danske piger ironiserer over. Der er derfor en del paralleller mellem 1800-tallets dominerende opfattelse af grønlandsk kultur, og dén kulturelle genrejsning, som filmen (i 1997) foreslår som en vej ud af Grønlands postkoloniale tilstand. Rasmus' mytiske rejse mod selvrespekt og kulturel identitet kan i nogen grad opfattes som et ekko af traditionalisternes (og forstanderskabsordningens) dyrkelse af bestemte kulturelementer i Grønland.

Den tidligere omtalte antropolog Nicholas Thomas mener, at »primitivistiske repræsentationer« dominerer den (post)koloniale æras måde at forholde sig til tidligere koloniserede folk på. Grønlykkes film viser netop grønlandskheden gennem en primitivistisk repræsentation. Grønlandsk kultur er tildelt nogle bestemte karakteristika, og et moderne liv i byer er i konflikt med disse karakteristika.

Muligheden for at komme ud over de primitivistiske repræsentationer af indfødte i den postkoloniale æra består, ifølge Thomas, i, at vi kan nedbryde de fastlåste identiteter. Det er nødvendigt at fokusere på, hvordan mange forskellige hybride identiteter er mulige i de postkoloniale samfund. I tilfældet Grønland er det vigtigt at slippe forestillingen om, at grønlænderne skal genfinde deres identitet ved at dyrke kulturtræk fra en fjern fortid. Det beklagelige ved denne forestilling er nemlig, at den medvirker til at fastholde grønlænderne i en rolle som naturmennesker, der er uskikkede til at begå sig i den moderne verden.

SUMMARY

The Conquest of Greenland:

Expeditions, Anthropology and Colonial Management in the 19th Century

Sealing – and the artefacts associated with it – was the most essential feature of native authenticity in the Danish colonizers' perception of the Greenlanders in the later half of the 19th Century. This specific interpretation of Greenlandic culture manifested itself in the colonial administration by way of a peculiar institution, the so-called 'Local Board Arrangement' (in Danish: "forstanderskabsordningen") from 1857 (permanent from 1862-63). Here, a corporate body of colonial officials and local sealers, recognized for their proficiency in the trade, would distribute aid to those community members who were in need. A sealer who served as council member earned a share of an eventual surplus. The expected outcome, an economical administration of the funds, translated into an incentive for others to engage in useful work, rather than rely on a meagre public assistance. Privileges and benefits for sealers thus became institutionalised, providing an ideological protection of the traditional culture of sealing. In recent studies of 19th Century colonialism in Greenland this development has been interpreted as a result of the colonizers' economic strategy, aiming at making the Greenlanders remain sealers in order to secure a steady supply of fur and blubber.

The present study shows that the way the Greenlanders were perceived in the 19th Century is connected with the distinctly *modern* way of representing "the other" in the language of comparative anthropology. Different native people were thus represented through a typology generated by scholarly activity, associating each one of them with characteristic features. Expeditions to the as yet uncolonized east coast of Greenland were crucial to the emergence of the most common general understanding of Greenlandic culture in the 19th Century. The picture of the kayak paddling sealer, established through anthropological surveys, became the celebrated standard by which the colonized Greenlanders were measured.